

زمانهوانی کۆمپیوتەری

باھتى 3: ئانالىزى مۆرفۆلۆژى - بەشى 1

سینا ئەحمەدى

sinaahmadi.github.io/KurdishCL

1 مۆرفۆلۆژی چیه؟

دەسپیک

چەمکە بىنەرەتىيەكان

زمانەكان بە پىي مۆرفۆلۆژيان

2 مۆرفۆلۆژىي كوردى

ئانالىزى مۆرفۆلۆژى (بەشى دوو)

مۆرفۆلۆژی چییه؟

- دەنگەکان و بېڭەکان (syllable) بۆخۆیان ھەلگرى واتا نىن

رۆ گەملىق
 دران انه رىي
 پنه ران يش دەند
 ان دايىت ارد ھكە تان
 سەرنا تر گەملەمە نەئىر
 هكان مان واووين
 هوه وەر يىن پىت دەر
 ات بەر رەوە ھا پىشت ئە
 رد رەوە تە ھەملى وات
 تزىن درى ھەملى

- دەنگەکان و بېڭەکان (syllable) بۆخۆيان هەلگرى واتا نىن
- بەلام بۆ ساز كردنى واتا بە كار دىن

رۆ گەملىي
 دران انه رىي
 ينرا ران يش ده اند
 ان دايىت ارد ھكە تان
 سەرنا تر گەملەمە نە يىر
 هكان مان واووين
 هوه وەر يىن پىت دەر
 ات بەر رەوهە پىشت ئە
 رد رەوهە تە پىشت ئە
 تزىن درى ھەملى وات

دەنگەكان و بېرگەكان (syllable) بۆ خۆيان هەلگرى واتا نىن

بەلام بۆ ساز كىردىنى واتا بە كار دىن

وشهكان هەلگرى واتان و لە وشەدانى مىشك (mental lexicon) ئى مرۆڤدان

- دەنگەكان و بېرگەكان (syllable) بۆخویان ھەلگرى واتا نىن
- بەلام بۆ ساز كىردىنى واتا بە كار دىن
- وشەكان ھەلگرى واتان و لە وشەدانى مىشىك (mental lexicon) ئى مرۆڤدان
- مىرگ

دەنگەكان و بېرگەكان (syllable) بۆ خۆيان هەلگرى واتا نىن

- به لام بۆ سازى كىرىنى واتا بە كار دىن
- وشەكان هەلگرى واتان و لە وشەدانى مىشىك (mental lexicon) ئى مرۆڤدان
- مىرگ

شىوازى ساز كىرىنى وشە و پىشكەينانى
بەشەكانى وشەش لە مىشىكى مرۆڤدا يە

دەنگەكان و بېرگەكان (syllable) بۆخۆيان هەلگرى واتا نىن

بەلام بۆ ساز كىردىنى واتا بە كار دىن

وشەكان هەلگرى واتان و لە وشەدانى مىشىك (mental lexicon) ئى مرۆڤدان
• مىرگ

شىوازى ساز كىردىنى وشە و پىشكەيىنانى
بەشەكانى وشەش لە مىشىكى مرۆڤدايد
• مىرگى جوان، مىرگەكە، مىرگىك، مىرگەپان

مۆرفۆلۆژى (morphology)

مۆرفۆلۆژى يان وشهناسى بە زانستى سازکردنى وشه له زماندا دەكوترى.

- مۆرفۆلۆژى وشهيەكى يۇنانىيە: μορφ(ή) + -ο- + -λογία ← μορφολογία واتە مۆرفىمناسى

مۆرفۆلۆژى (morphology)

مۆرفۆلۆژى يان وشهناسى به زانستى ساز کردنى وشه له زماندا دەكوترى.

- مۆرفۆلۆژى وشهيەكى يوئانىيە: $\mu\text{o}\varphi(\acute{\eta}) + -\text{o}- + -\lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha} \leftarrow \mu\text{o}\varphi\text{o}\lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha}$ واته مۆرفىمناسى
- مۆرفىم (morpheme) يان مۆرف $\leftarrow$ بچووكترين پىكھاتەي وشهيە

مۆرفۆلۆژى (morphology)

مۆرفۆلۆژى يان وشهناسى بە زانستى ساز کردنى وشه له زماندا دەکوترى.

- مۆرفۆلۆژى وشهيەكى يۆنانىيە: $\mu\text{o}\varphi(\acute{\eta}) + -\text{o}- + -\lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha} \leftarrow \mu\text{o}\varphi\text{o}\lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha}$ واته مۆرفىمناسى
- مۆرفىم (morpheme) يان مۆرف $\leftarrow$ بچووكترين پىكھاتەي وشهيە
- تىيكمەل كردنى مۆرفىمه كان وشه ساز دەكا

مۆرفۆلۆژى (morphology)

مۆرفۆلۆژى يان وشهناسى بە زانستى ساز کردنى وشه له زماندا دەکوترى.

- مۆرفۆلۆژى وشهيەكى يۆنانىيە: $\mu\text{o}\rho\varphi(\acute{\eta}) + -\text{o}- + -\lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha} \leftarrow \mu\text{o}\rho\varphi\text{o}\lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha}$ واته مۆرفىمناسى
- مۆرفىم (morpheme) يان مۆرف $\leftarrow$ بچووكترين پىكھاتەي وشهيە
- تىيکەل كردنى مۆرفىمه كان وشه ساز دەكا
- مۆرفۆلۆژى تىشك دەخاتە سەر پەيوەندىي نىوان وشه كان و واتا جياوازەكانيان له زماندا

مۆرفۆلۆژى (morphology)

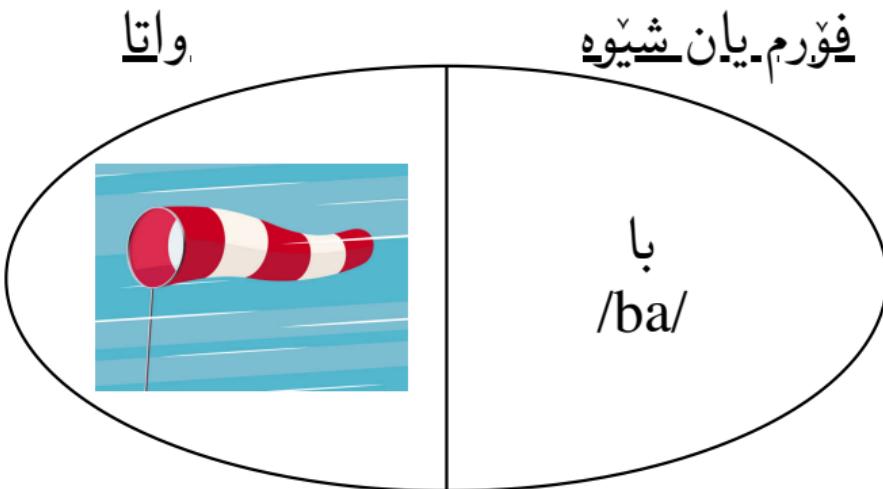
مۆرفۆلۆژى يان وشهناسى بە زانستى ساز كردنى وشه له زماندا دەكوترى.

- مۆرفۆلۆژى وشه يەكى يۇنانىيە: $\mu\text{o}\rho\varphi(\acute{\eta}) + -\text{o}- + \lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha} \leftarrow \mu\text{o}\rho\varphi\text{o}\lambda\text{o}\gamma\acute{\alpha}$ واته مۆرفىمناسى
- مۆرفىم (morpheme) يان مۆرف $\leftarrow$ بچووكتىرين پىكھاتەي وشه يە
- تىيکەل كردنى مۆرفىمه كان وشه ساز دەكا
- مۆرفۆلۆژى تىشك دەخاتە سەر پەيوەندىي نىوان وشه كان و واتا جياوازەكانيان له زماندا
- ئانالىزى مۆرفۆلۆژى بىريتىيە له ناسىنەوهى پىكھاتە جياوازەكانى وشه واته (constituent) هكان.
- **جوان، جوانى، جوانباش، جوان كردن**

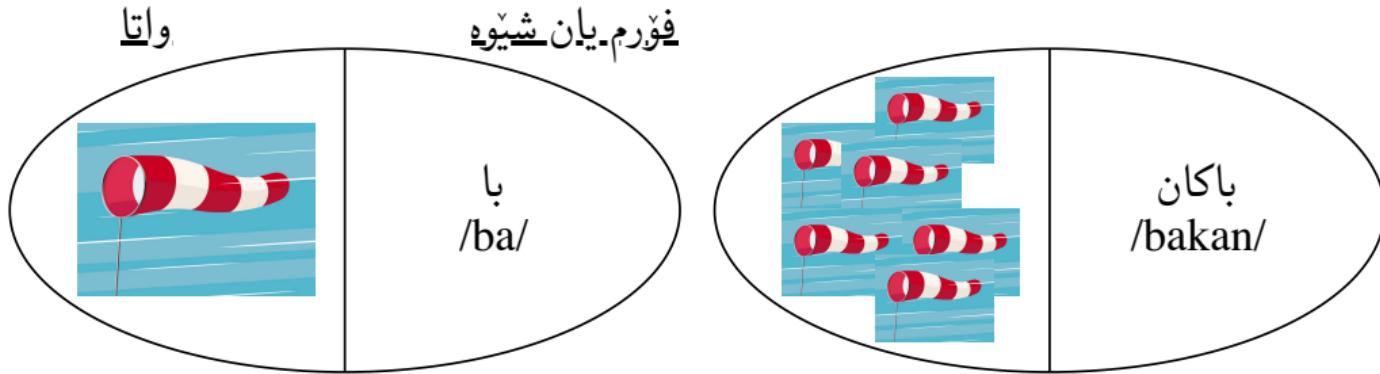
چەمکە بنه‌رەتییەکان: فۆرم و واتا له زماندا

- نیشانه (sign) له زماندا به تیکه‌لەی فۆرمیکى فۆنۆلۆژیک (form) و واتایەک (meaning) دەگوترى

چەمکە بنه‌رەتییەکان: فۆرم و واتا لە زماندا

- نیشانه (sign) لە زماندا بە تىکەلھى فۆرمىيکى فۆنۆلۆژىك (form) و واتايەك (meaning) دەگوترى
- فۆرمى فۆنۆلۆژىك واتە زنجيرەيەك لە دەنگەکان وەك «با» /ba/

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم

- وى دەچى دارىزەگەلىك (pattern) لە نىوان فۆرمەكان و واتاكاندا ھېبى

چەمکە بنه‌رەتییەكان: مۆرفيم

- وى دەچى دارىزەگەلىك (pattern) لە نیوان فۆرمەكان و واتاكاندا ھەبى
- وەك با، باكان، باھۆز، باوهشىن/بارۋىشە

واتا

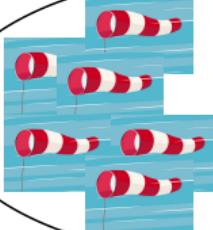
فۆرم. يان شىۋىھ

با
/ba/

باھۆز
/bahɔ:z/

باكان
/bakan/

باوهشىن
/bawɛse:n/

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم

- وى دەچى دارىزھەگەلىك (pattern) لە نىوان فۆرمەكان و واتاكاندا ھېبى
- وەك با، باكان، باھۆز، باوهشىن/بارۋىشە
- لەم نىشانەيانەدا، زنجىرهى دەنگى /ba/ پەيوەندىيى لەگەل واتادا ھەيە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم

- وى دەچى دارىزھەگەلىك (pattern) لە نىوان فۆرمەكان و واتاكاندا ھەبى
- وەك با، باكان، باھۆز، باوهشىن/بارۇشە
- لەم نىشانەيانەدا، زنجىرهى دەنگى /ba/ پەيوەندىيى لەگەل واتادا ھەيە
- مۆرفیم بچووكترین پىكھاتەي زمانە كە وەها پەيوەندىيەكى لەگەل واتادا ھەبى

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم

- وى دەچى دارىزه‌گەلىك (pattern) لە نىوان فۆرمەكان و واتاكاندا ھەبى
- وەك با، باكان، باھۆز، باوهشىن/بارۋىشە
- لەم نىشانەيانەدا، زنجىرهى دەنگى /ba/ پەيوەندىيى لەگەل واتادا ھەيە
- مۆرفیم بچووكترین پىكھاتەي زمانە كە وەها پەيوەندىيەكى لەگەل واتادا ھەبى
- مۆرفیمیك وەك «با» /ba/ دەتوانى بەشىك لە چەند نىشانەي جياواز بى

چەمکە بنه‌رەتییەكان: مۆرفیم

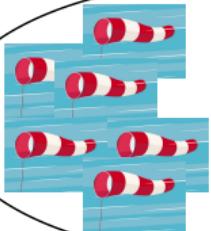
واتا

فۆرم-بیان شیوه

با
/ba/

با+هۆز
/ba/+/ho:z/

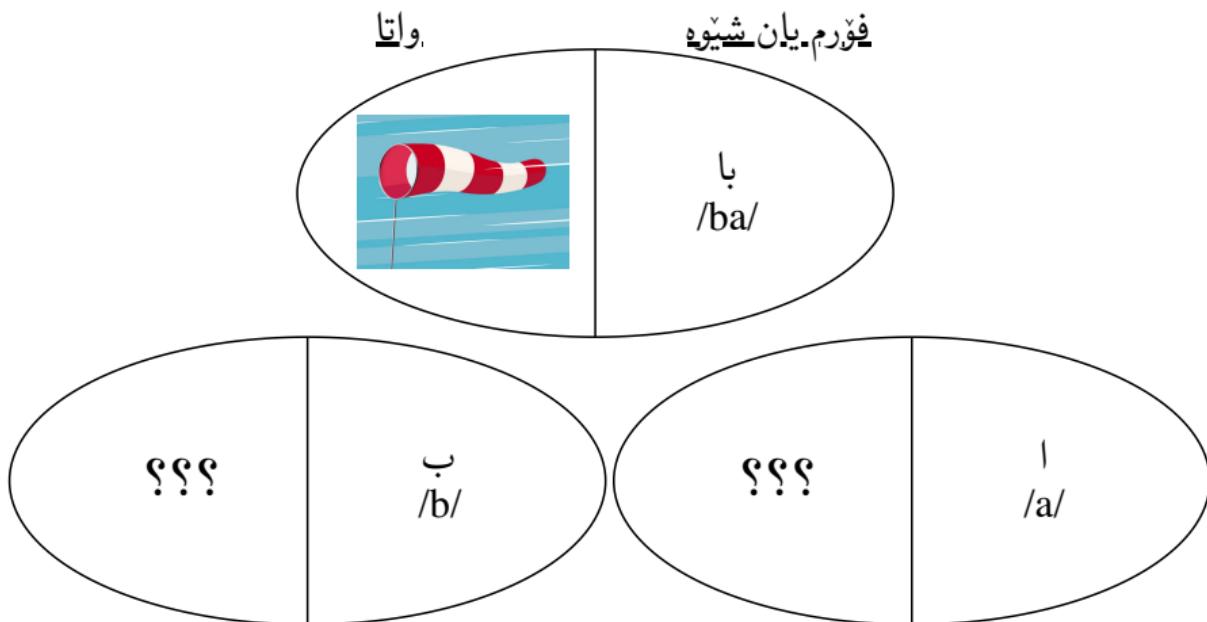

با+کان
/ba/+/kan/

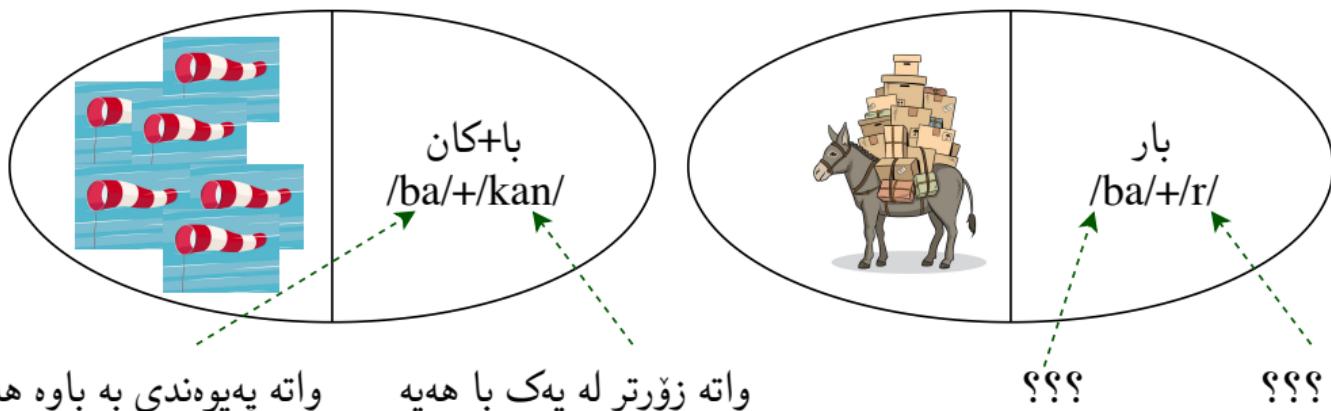
با+وهشین
/ba/+/wɛʃe:n/

چەمکە بنه‌رەتییەكان: مۆرفيم

چەمکە بنه‌رەتییەكان: مۆرفیم

- مۆرفیم بچووکترین پیکھاتەی زمانه کە کارگىرى لە واتادا ھەبى

واته پەيوەندى بە باوه ھەيە

چەمکە بنه‌رەتییەكان: مۆرفیم

- مۆرفیم بچووکترین پیکھاتهی زمانه که کارگیری لە واتادا ھەبى
- کاتیک شتیک لە مۆرفیمیک زیاد دەکرئ، واتای مۆرفیمه کە بەشیوازیک دەمینیتەوە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم

- مۆرفیم بچووکترین پیکھاتهی زمانه که کارگیری لە واتادا ھەبىٽ
- کاتییک شتییک لە مۆرفیمییک زیاد دەکرئ، واتای مۆرفیمه کە بەشیوازییک دەمینیتەوە
- کاتییک شتییک لە مۆرفیمییک لادهبردەی، واتای مۆرفیمه کە چیدیکە نامینیتەوە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم

- مۆرفیم بچووکترین پیکھاتهی زمانه که کارگیری لە واتادا ھەبىٽ
- کاتیک شتیک لە مۆرفیمیک زیاد دەکرئ، واتای مۆرفیمه کە بەشیوازیک دەمینیتەوە
- کاتیک شتیک لە مۆرفیمیک لادهبردی، واتای مۆرفیمه کە چیدیکە نامینیتەوە
- کەوا بىٽ، مۆرفیم جووتى فۆرم-واتايە کە داناشکىندرى بەشى بچووکتر ← ئەتۆمیيە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم

- مۆرفیم بچووکترین پیکھاتهی زمانه که کارگیری له واتادا هه بی
- کاتیک شتیک له مۆرفیمیک زیاد دهکری، واتای مۆرفیمه که به شیوازیک ده مینیته وه
- کاتیک شتیک له مۆرفیمیک لادهبردri، واتای مۆرفیمه که چیدیکه نامینیته وه
- کهوا بی، مۆرفیم جووتی فۆرم-واتایه که داناشکیندری به بشی بچووکتر ← ئە تۆمییه
- «ناپەرپرسیارانه» چەند مۆرفیمی تىدا يە؟

چەمکە بنه‌رەتییەكان: مۆرفیم و وشە

- وشە يان فۆرمى وشە (word-form) به پیکھاتەی يەك يان زۆرتر لە يەك مۆرفیم دەکوترى
• با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد

چەمکە بنه‌رەتییەكان: مۆرفیم و وشە

- وشە يان فۆرمى وشە (word-form) به پیکھاتەی يەك يان زۆرتر لە يەك مۆرفیم دەکوترى
• با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم و وشە

- وشە یان فۆرمى وشە (word-form) به پیکھاتەی یەک یان زۆرتە لە یەک مۆرفیم دەکوترى
  - با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد
- دەتوانىن مۆرفىمەکان لە وشەکان زىاد بکەين بۆ سازکردنى وشەى نوئى
  - با، بایەك، باي، باكان، باھۆز، باوهشىن، باوهشىنەکان و هتد

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم و وشە

- وشە یان فۆرمى وشە (word-form) به پیکھاتەی یەک یان زۆرتە لە یەک مۆرفیم دەکوترى
  - با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد
- دەتوانىن مۆرفىمەکان لە وشەکان زىاد بکەين بۆ سازکردنى وشەى نوئى
  - با، بایەک، باى، باكان، باھۆز، باوهشىئىن، باوهشىئەکان و هتد

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم و وشە

- وشە یان فۆرمی وشە (word-form) به پیکھاتەی یەک یان زۆرتر لە یەک مۆرفیم دەکوتىرى
• با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد
- دەتوانىن مۆرفىمەکان لە وشەکان زىاد بکەين بۇ سازکىردىنى وشەی نوی
• با، بایەك، باي، باكان، باھۆز، باوهشىن، باوهشىنەکان و هتد
- بنه‌مالەی وشەکان (word family): فۆرمە جىاوازەکانى وشەيەك كە چەمک (concept) يىكى
هاوبەشيان ھەيە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم و وشە

- وشە یان فۆرمی وشە (word-form) به پیکھاتەی یەک یان زۆرتر لە یەک مۆرفیم دەکوتىرى
• با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد
- دەتوانىن مۆرفىمەکان لە وشەکان زىاد بکەين بۇ سازکىردىنى وشەی نوئى
• با، بایەک، باى، باكان، باھۆز، باوهشىن، باوهشىنەکان و هتد
- بنه‌مالەی وشەکان (word family): فۆرمە جىاوازەکانى وشەيەك كە چەمک (concept) يىكى
هاوبەشيان ھەيە
• خواردم، خواردبۇوم، خواردىشت، دەخۆم، بخۆ ← خواردن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم و وشە

- وشە یان فۆرمی وشە (word-form) به پیکھاتەی یەک یان زۆرتر لە یەک مۆرفیم دەکوتىرى
• با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد
- دەتوانىن مۆرفىمەکان لە وشەکان زىاد بکەين بۇ سازکىردىنى وشەى نوى
• با، بایەك، باى، باكان، باھۆز، باوهشىئىن، باوهشىئەکان و هتد
- بنه‌مالەى وشەکان (word family): فۆرمە جىاوازەکانى وشەيەك كە چەمک (concept) يىكى
هاوبەشيان ھەيە
  - خواردم، خواردبۇوم، خواردىشت، دەخۆم، بخۆ ← خواردن
  - خواردمەوه، خواردبۇومەوه، دەخۆمە، بخۆوه/بخۆرهوھ ← خواردنەوه

چەمکە بنه‌رەتییەکان: مۆرفیم و وشە

- وشە یان فۆرمی وشە (word-form) به پیکھاتەی یەک یان زۆرتر لە یەک مۆرفیم دەکوتىرى
• با، دار، بەرد، ئاسمان، هتد
- دەتوانىن مۆرفىمەکان لە وشەکان زىاد بکەين بۇ سازکىردىنى وشەى نوى
• با، بایەك، باى، باكان، باھۆز، باوهشىئىن، باوهشىئەکان و هتد
- بنه‌مالەى وشەکان (word family): فۆرمە جىاوازەکانى وشەيەك كە چەمک (concept) يىكى
هاوبەشيان ھەيە
  - خواردم، خواردبۇوم، خواردىشت، دەخۆم، بخۆ ← خواردن
  - خواردمەوه، خواردبۇومەوه، دەخۆمە، بخۆوه/بخۆرهوھ ← خواردنەوه
- سەرجەم ئەو وشانە كە لە یەک بنه‌مالەدان، پارادايىمى وشەيەك ساز دەكەن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: لیکسیم

• لیکسیم (lexeme) و شەیەکە کە هەموو و شەکانى بنه‌مالەکەی لیپا ساز دەگرین

بەرخ

كتېب

لیکسیم

بەرخیك، بەرخەکەي، بەرخى
بەرخگەل

كتېبەکان، كتب، كتیبانه
كتېبېش، كتېبەکانىشمانيان

پاراداييم

چەمکە بنه‌رەتییەکان: لیکسیم

لیکسیم (lexeme) و شەیەکە کە هەموو و شەکانى بنه‌مالەکەی لىپا ساز دەكرين
تاقة و شەیەک بۆ نیشاندانى لیکسیمه‌کان دەبى بە لىما (lemma)

خواردنەوه

خواردن

لیکسیم

خواردمەوه، خواردبومەوه،
دهخۆمە، بخۆوه

خواردم، خواردبوم،
خوارديشت، دهخۆم، بخۆ

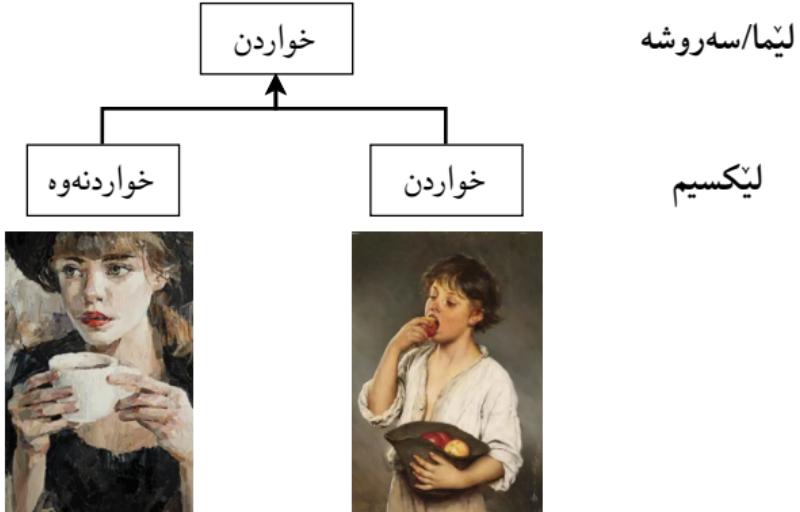
پارادایم

زمانوانيي كۆمپيوتهري

سينا ئەحمەدى

چەمکە بنه‌رەتییەکان: لیکسیم

- لیکسیم (lexeme) و شەیەکە کە ھەموو و شەکانى بنه‌مالەکەی لىپا ساز دەكرين
- تاقه و شەیەک بۆ نيشاندانى لیکسیمەکان دەبى بە لىما (lemma)
- لیما ھەر سەروشەيە کە لە فەرهەنگەكەندا دەردەكەۋى

پارادایم
خواردەم، خواردبۇوم،
خواردىشت، دەخۆم، بخۇ

خواردەوه، خواردبوومەوه،
دەخۆمە، بخۇوه

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفیمەکان

- مۆرفیمەکان ده‌توانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئی ساز بکەن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفیمەکان

- مۆرفیمەکان ده‌توانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئی ساز بکەن
- سووتاندمان - سووتینه‌رەکان - کتیبەکەم

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفییەکان

- مۆرفییەکان ده‌توانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئی ساز بکەن
- سووتاندمان - سووتینەرەکان - کتیبەکەم
- بنج یان بناغە (base): خانەخویی وشەکە ← سووتاند - سووتینەر - کتیب

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفییەکان

- مۆرفییەکان ده‌توانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئی ساز بکەن
- سووتاندماⁿ - سووتینەر^هکان - کتیب^هکەم
- بنج یان بناغە (base): خانەخویی وشەکە ← سووتاند - سووتینەر - کتیب
- قەد (stem): بناغەی گەردان ← سووتاند - سووتین - کتیب

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفیمەکان

- مۆرفیمەکان دهتوانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئی ساز بکەن
- سووتاندماⁿ - سووتینەر^هکان - کتیب^هکەم
- بنج یان بناغە (base): خانەخویی وشەکە ← سووتاند - سووتینەر - کتیب
- قەد (stem): بناغەی گەردان ← سووتاند - سووتین - کتیب
- رەگ (root): قەدیک کە چیدى دانەشکى ← سووت - سووت - کتیب

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفیمەکان

- مۆرفیمەکان ده‌توانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئی ساز بکەن
- سووتاندماⁿ - سووتیینه‌رⁿکان - کتیبⁿه‌کەم
- بنج یان بناغە (base): خانه‌خویی وشەکە ← سووتاند - سووتیینه‌ر - کتیب
- قەد (stem): بناغەی گەردان ← سووتاند - سووتیین - کتیب
- رەگ (root): قەدیک کە چیدی دانەشکى ← سووت - سووت - کتیب
- رۆلی مۆرفوسینتاکسی وشەکە دیاری دەکا چ مۆرفیمانیکى لەگەلدا رېک دەکەون

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفیمەکان

- مۆرفیمەکان دهتوانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئی ساز بکەن
- سووتاندماⁿ - سووتیینه^rکان - کتیبەکەم
- بنج یان بناغە (base): خانەخویی وشەکە ← سووتاند - سووتیینه - کتیب
- قەد (stem): بناغەی گەردان ← سووتاند - سووتیین - کتیب
- رەگ (root): قەدیک کە چیدى دانەشکى ← سووت - سووت - کتیب
- رۆلی مۆرفوسینتاکسی وشەکە دیارى دەکا چ مۆرفیمانیکى له گەلدا رېک دەکەون
- ناوەکان دهتوانن له گەل -یک، -ەکە، -ان، -دا، -را و ...دا بىن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفیمەکان

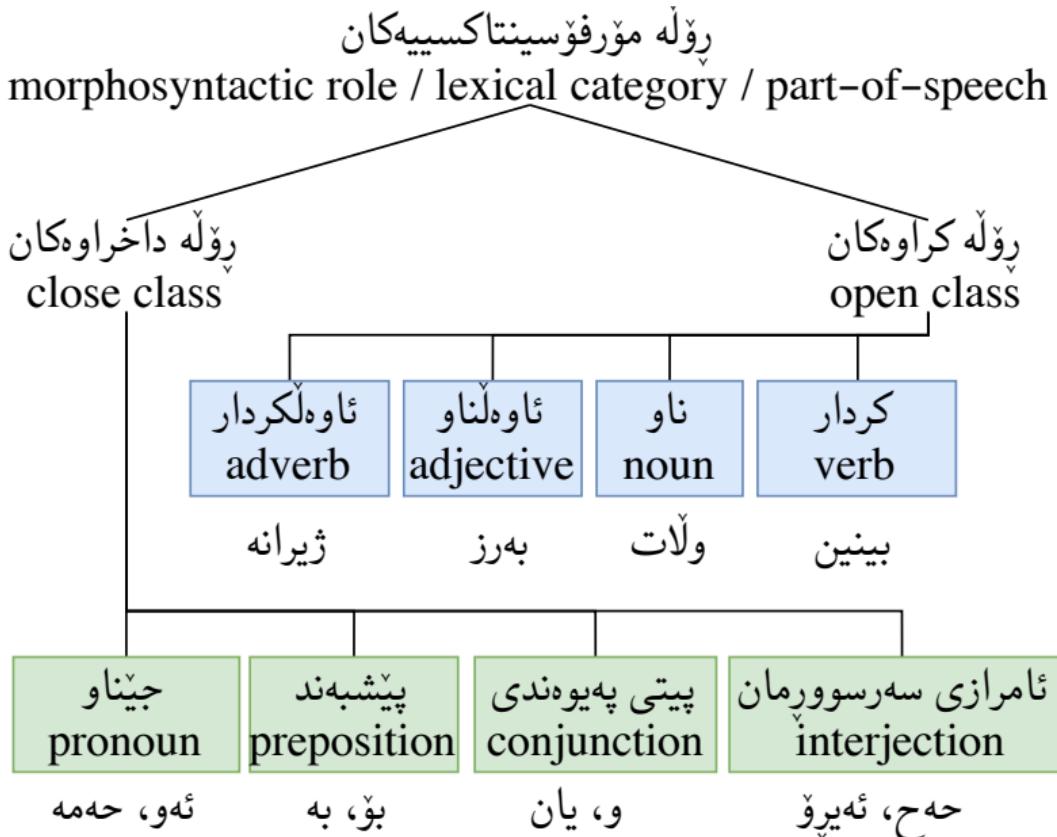
- مۆرفیمەکان دهتوانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئى ساز بکەن
- سووتاندمان - سووتینەرەکان - کتیبەکەم
- بنج یان بناغە (base): خانەخویی وشەکە ← سووتاند - سووتینەر - کتیب
- قەد (stem): بناغەی گەردان ← سووتاند - سووتین - کتیب
- رەگ (root): قەدیک کە چیدى دانەشکى ← سووت - سووت - کتیب
- رۆلی مۆرفوسینتاکسی وشەکە دیارى دەکا چ مۆرفیمانییکى لەگەلدا رېک دەکەون
- ناوەکان دهتوانن لەگەل -یک، -ەکە، -ان، -دا، -را و ...دا بىن
- ئاوهلناوەکان دهتوانن لەگەل -ەکە، -ھ، -تر، -ترین و ... دا بىن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: تیکەل کردنی مۆرفیمەکان

- مۆرفیمەکان دهتوانن له وشەیەکی دیکە زیاد بکرین و وشەیەکی نوئى ساز بکەن
- سووتاندمان - سووتینەرەکان - كتىبەكەم
- بنج يان بناغە (base): خانەخویي وشەکە ← سووتاند - سووتینەر - كتىب
- قەد (stem): بناغەی گەردان ← سووتاند - سووتین - كتىب
- رەگ (root): قەدىك کە چىدى دانەشكى ← سووت - سووت - كتىب
- رۇلى مۆرفۆسینتاكسى وشەکە ديارى دەكا چ مۆرفیمانىيکى لەگەلدا رېك دەکەون
- ناوەكان دهتوانن لەگەل -ىك، -ەكە، -ان، -دا، -را و ...دا بىن
- ئاوهلناوەكان دهتوانن لەگەل -ەكە، -ە، -تر، -ترين و ... دا بىن
- كردارەكان دهتوانن لەگەل دە-، ئە-، -بوو، -ن و ... دا بىن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: رۆلە مۆرفۆسینتاکسییەکان

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواواتاکان که جیاوازییان له وتندا ھەیه دەبن بە ئالۆمۆرف (allomorph) یان شیوه مۆرفیم

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاوواتاکان کە جیاوازییان لە وتندا ھەیە دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوه‌ی مۆرفیم
- يك: چراييک، چراييک، رۆژيک، رۆژي

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواتاکان که جیاوازییان له وتندا ھەیه دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوهی مۆرفیم
  - يك: چرايىك، چرايىك، رۆژىك، رۆژى
  - ھەكە: كتىبەكە، نامەكە، دەرگاكە، ماسىيەكە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواتاکان که جیاوازییان له وتندا ھەیە دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوه‌ی مۆرفیم
  - يك: چرايىك، چرايىك، چرايىك، رۆژىك، رۆژىك
  - ھەك: كتىپەكە، نامەكە، دەرگاكە، ماسىيەكە
  - يش: گوللېش، باش

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواتاکان کە جیاوازییان لە وتندا ھەیە دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوه‌ی مۆرفیم
  - يك: چراييک، چراييک، رۆژيک، رۆژي
  - ھە: كتىپەكە، نامەكە، دەرگاكە، ماسېيەكە
  - يش: گوليش، باش
  - ئى (3sg): دەچى، دەچىت

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواواتاکان کە جیاوازییان لە وتندا ھەیە دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوه‌ی مۆرفیم
  - يك: چراييک، چراييک، چراييک، رۆژيک، رۆژي
  - ھە: كتىپەكە، نامەكە، دەرگاكە، ماسېيەكە
  - يش: گوليش، باش
  - ي (3sg): دەچى، دەچىت
  - گە: رېگە، رېگا

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواواتاکان کە جیاوازییان لە وتندا ھەیە دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوه‌ی مۆرفیم
  - يك: چرايىك، چرايىك، چرايىك، رۆژىك، رۆژى
  - ھە: كتىپەكە، نامەكە، دەرگاكە، ماسىيەكە
  - يش: گوللېش، باش
  - ئى (3sg): دەچى، دەچىت
  - گە: رېڭە، رېڭا
  - دران: خويندران، خويندران

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواتاکان کە جیاوازییان لە وتندا ھەیە دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوه‌ی مۆرفیم
- يك: چرايىك، چرايىك، چرايىك، رۆژىك، رۆژى
- ھەك: كتىپەكە، نامەكە، دەرگاكە، ماسىيەكە
- يش: گولىش، باش
- ئى (3sg): دەچى، دەچىت
- گە: رېگە، رېگا
- دران: خوينىدран، خوينىران
- وان: باخەوان، گاوان

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئالۆمۆرفەکان

- مۆرفیمه ھاواتاکان کە جیاوازییان لە وتندا ھەیە دەبن بە ئالۆمۆرفم (allomorph) یان شیوه‌ی مۆرفیم
- يك: چرايىك، چرايىك، رۇزىك، رۇزىك
- ھە: كىتىپەكە، نامەكە، دەرگاكە، ماسىيەكە
- يش: گولىش، باش
- ئى (3sg): دەچىنى، دەچىت
- گە: رېڭە، رېڭە
- دران: خوينىدaran، خوينىران
- وان: باخەوان، گاوان
- karim/awam - nawit/dayet :im, it

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپیشان

- په‌یوهندیی نیوان و شەکان و لیکسیمەکان به دوو شیوه‌یه:

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپیژان

- په‌یوهندیی نیوان و شەکان و لیکسیمەکان به دوو شیوه‌یه:
1. گەردان (inflectional) یان مۆرفۆلۆژی گەردانی (inflection)

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپیشان

- په یوهندی نیوان و شەکان و لیکسیمه کان به دوو شیوه یه:
- 1. گەردان (inflection) یان مۆرفۆلۆژی گەردانی (inflectional)
- چۆن پیناسە جیاوازه کانی و شەیەک له رسته دا ساز بکری

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپیژان

خواردن

گەردان کردن

خواردم، خواردبووم،
خوارديشت، دهخۆم، بخۆ

پەيوەندىي نىوان وشەكان و لىكسييەكان بە دوو شىوه يە:

1. **گەردان** (inflection) يان مۇرفۇلۇزىي گەردانى (inflectional)

چۈن پىناسە جياوازەكانى وشەيەك لە رىستەدا ساز بىرى

پەيوەندىي نىوان وشە جياوازەكانى يەك لىكسييەم

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپێزان

خواردن

خواردم، خواردبووم،
خواردیشت، ده خۆم، بخو

پەیوهندیی نیوان و شەکان و لیکسیمەکان بە دوو شیوه‌یه:

1. **گەردان** (inflection) یان مۆرفۆلۆژیی گەردانی (inflectional)

چۆن پیناسە جیاوازەکانی و شەیەک لە رستەدا ساز بکری

پەیوهندیی نیوان و شە جیاوازەکانی یەک لیکسیم

2. **دارپێزان** (derivation) یان مۆرفۆلۆژیی دارپێزراو (derivational)

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپیژان

خواردن

خواردم، خواردبووم،
خواردیشت، دهخۆم، بخۆ

- پەیوهندیی نیوان و شەکان و لىکسیمەکان بە دوو شیوه‌یه:
  - 1. **گەردان** (inflection) یان مۆرفۆلۆژیی گەردانی (inflectional) چۆن پیناسە جیاوازەکانی و شەیەک لە رستەدا ساز بکری
  - پەیوهندیی نیوان و شە جیاوازەکانی يەک لىکسیم
- 2. **دارپیژان** (derivation) یان مۆرفۆلۆژیی دارپیژراو (derivational) چۆن مانای نوی لە و شەیەکەوە ساز بکری

گەردان کردن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپێزان

خواردن

خواردم، خواردبووم
خواردیشت، ده خۆم، بخو

- پەیوهندیی نیوان و شەکان و لیکسیمەکان بە دوو شیوه‌یه:
- 1. **گەردان** (inflectional) یان مۆرفۆلۆژیی گەردانی (inflectional) چۆن پیناسە جیاوازەکانی و شەیەک لە رستەدا ساز بکری
- پەیوهندیی نیوان و شە جیاوازەکانی یەک لیکسیم
- 2. **دارپێزان** (derivational) یان مۆرفۆلۆژیی دارپێزراو (derivation) چۆن مانای نوی لە و شەیەکەوە ساز بکری
- پەیوهندیی نیوان لیکسیمە جیاوازەکان

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپێزان

خواردن

خواردم، خواردبووم،
خواردیشت، ده خۆم، بخو

گەردان کردن

پەیوهندیی نیوان و شەکان و لیکسیمەکان بە دوو شیوه‌یه:

1. **گەردان** (inflection) یان مۆرفۆلۆژیی گەردانی (inflectional)

چۆن پیناسە جیاوازەکانی و شەیەک لە رستەدا ساز بکری

پەیوهندیی نیوان و شە جیاوازەکانی یەک لیکسیم

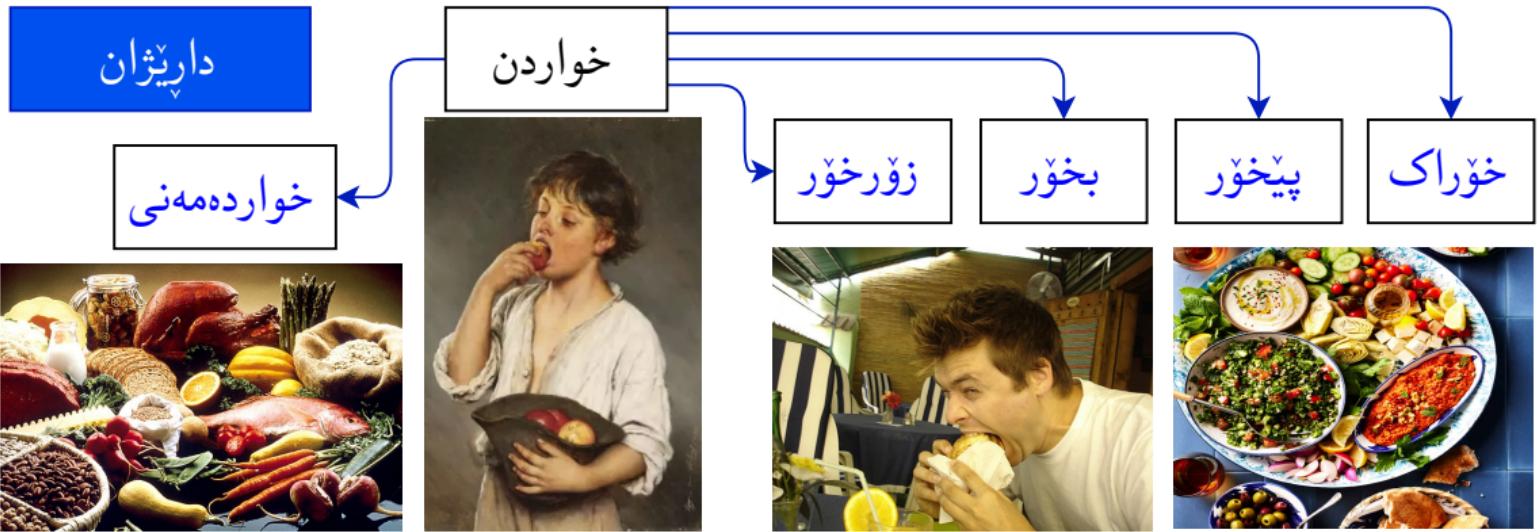
2. **دارپێزان** (derivation) یان مۆرفۆلۆژیی دارپێزراو (derivational)

چۆن مانای نوی لە و شەیەکەوە ساز بکری

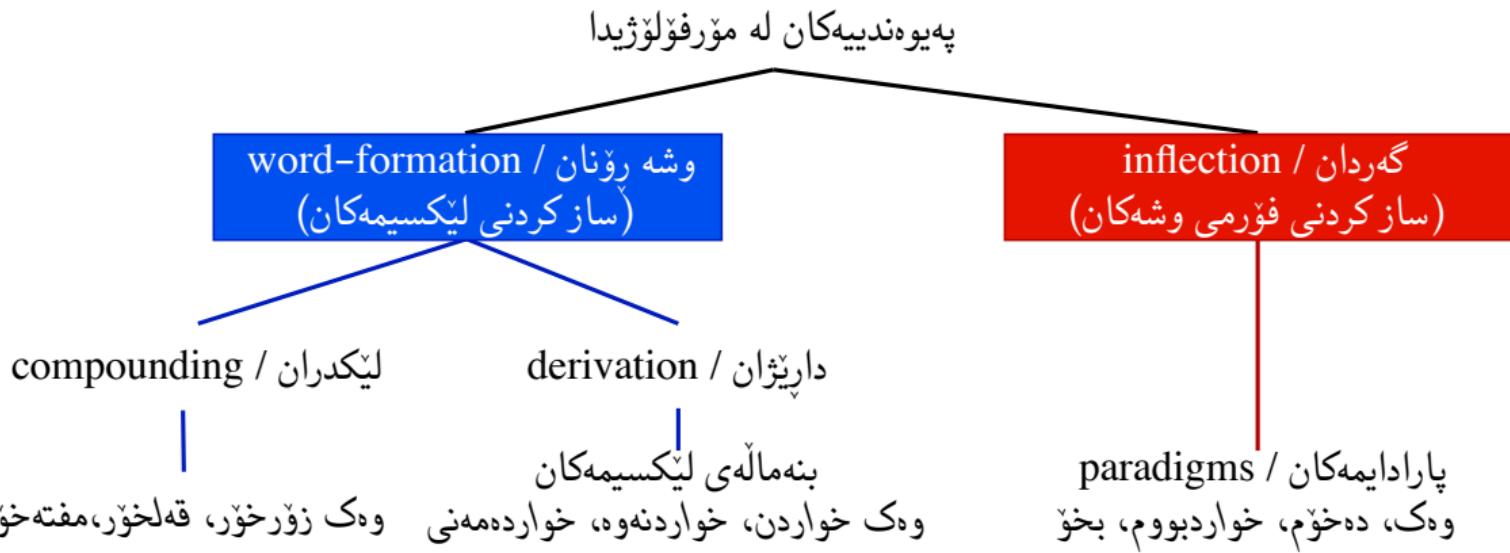
پەیوهندیی نیوان لیکسیمە جیاوازەکان

دارپێزاندنی لیکسیم ← و شە رۆنان (word formation)

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و داریشان

چەمکە بنه‌رەتییەکان: گەردان و دارپێژان

چەمکە بنه‌رەتییەکان: جۆرەکانی مۆرفیم

- جۆرەکانی مۆرفیم به پێی رۆلیان

چەمکە بنه‌رەتییەکان: جۆرەکانی مۆرفیم

- جۆرەکانی مۆرفیم به پێی رۆلیان
- 1. مۆرفیمی وشەیی (lexical morpheme): مۆرفیمیک که رۆلی وشەی هەیه بۆخۆی ماناوی هەیه

چەمکە بنه‌رەتییەکان: جۆرەکانی مۆرفیم

- جۆرەکانی مۆرفیم بە پێی رۆلیان
- 1. مۆرفیمی وشەیی (lexical morpheme): مۆرفیمیک که رۆلی وشەی هەیه بۆخۆی ماناوی هەیه
- 2. مۆرفیمی ریزمانی (grammatical morpheme): مۆرفیمیک که رۆلی ریزمانی هەیه، وەک ناوی ناسراو، نەناسراو، تاک، کۆ و هتد

چەمکە بنه‌رەتییەکان: جۆرەکانی مۆرفیم

- جۆرەکانی مۆرفیم بە پیّی رۆلیان
- 1. مۆرفیمی وشەیی (lexical morpheme): مۆرفیمیک کە رۆلی وشەی هەیه بۆخۆی ماناوی هەیه
- 2. مۆرفیمی ریزمانی (grammatical morpheme): مۆرفیمیک کە رۆلی ریزمانی هەیه، وەک ناوی ناسراو، نەناسراو، تاک، کۆ و هتد
- جۆرەکانی مۆرفیم بە پیّی سەربەخۆییان

چەمکە بنه‌رەتییەکان: جۆره‌کانی مۆرفیم

- جۆره‌کانی مۆرفیم به پیّی رۆلیان
- 1. مۆرفیمی وشهیی (lexical morpheme): مۆرفیمیک که رۆلی وشهی ههیه بۆخۆی ماناوی ههیه
- 2. مۆرفیمی ریزمانی (grammatical morpheme): مۆرفیمیک که رۆلی ریزمانی ههیه، وەک ناوی ناسراو، نهناسراءو، تاک، کۆ و هتد
- جۆره‌کانی مۆرفیم به پیّی سەربەخۆییان
- 1. مۆرفیمی سەربەخۆ (free morpheme): مۆرفیمیک که به تەنی دەتوانی وەکوو وشهیک دەرکەوی با، زۆر، کتیب، گول

چەمکە بنه‌رەتییەکان: جۆرەکانی مۆرفیم

- جۆرەکانی مۆرفیم بە پىّى رۆلىان
- 1. مۆرفیمی وشەیی (lexical morpheme): مۆرفیمیک کە رۆلى وشەی هەیه بۆخۆی ماناپی هەیه
- 2. مۆرفیمی ریزمانی (grammatical morpheme): مۆرفیمیک کە رۆلى ریزمانی هەیه، وەک ناوی ناسراو، نەناسراو، تاک، کۆ و هتد
- جۆرەکانی مۆرفیم بە پىّى سەربەخۆییان
- 1. مۆرفیمی سەربەخۆ (free morpheme): مۆرفیمیک کە بە تەنی دەتوانی وەکوو وشەیەک دەرکەوی با، زۆر، كتىب، گول
- 2. مۆرفیمی بەستراو (bound morpheme): مۆرفیمیک کە ناتوانی بە تەنی دەرکەوی و لە مۆرفیمیکى دىكە دەبەسترى باکان، زۆریک، كتىبەكە، گول

چەمکە بنه‌رەتییەكان: جۆره‌کانی مۆرفیم

مۆرفیم

مۆرفیمی پیزمان

مۆرفیمی بهستراو

-هـکە، -نـک، -گـەل، -يـ
گـوـلـکـە، گـوـلـیـکـ، گـوـلـگـەـلـ، گـوـلـىـ

مۆرفیمی وشەیی

مۆرفیمی بهستراو

مۆرفیمی سەربەخو

-نـ، -گـەـ، -مـەـنـىـ
توـوـكـنـ، سـارـدـمـەـنـىــ، سـەـيـرـانـگـەـ

مۆرفیمی سەربەخو

كتـيـبـ، گـوـلـ، بـرـدـنـ

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخویان دهبن بە دوو بەش:

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوەکان بۆخۆیان دەبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە ھەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوى

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوەکان بۆخۆیان دەبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە ھەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوى
- کتىپەکە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوی
  - کتىبەکە
  - کتىبەکەی برد

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوى
  - کتىپەکە
  - کتىپەکە ئى برد
  - کتىپەکە زۆر خۆش بۇو / زۆر خۆش بۇو کتىپەکە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوی
  - کتىبەکە
  - کتىبەکە بى برد
  - کتىبەکە زۆر خۆش بooo / زۆر خۆش بoo کتىبەکە
  - کتىبەکە بى کە باست کرد لىرەيە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بهش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوی
  - کتىبەکە
  - کتىبەکەی برد
  - کتىبەکە زۆر خوش بooo / زۆر خوش بoo کتىبەکە
  - کتىبەکەی کە باست کرد لىرەيە
- کلیتیک (clitic): لەگەل هەر قەدیکدا دەتوانن دەركەون و جىگاى خۆیان لە وشەدا دەگۆرن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوی
  - کتىبەکە
  - کتىبەکەی برد
  - کتىبەکە زۆر خوش بooo / زۆر خوش بoo کتىبەکە
  - کتىبەکەی کە باست کرد لىرەيە
- کلیتیک (clitic): لەگەل هەر قەدیکدا دەتوانن دەركەون و جىگاى خۆیان لە وشەدا دەگۆرن
  - هىنام

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) یان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوئى
  - کتیبەکە
  - کتیبەکە بى برد
  - کتیبەکە زۆر خوش بۇو / زۆر خوش بۇو کتیبەکە
  - کتیبەکە بى کە باست كرد لىرەيە
- کلیتیک (clitic): لەگەل هەر قەدیکدا دەتوانن دەركەون و جىڭاى خۆیان لە وشەدا دەگۆرن
  - **ھىنام**
  - **كتىبەكەم** **ھىنا**

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوى
  - کتىبەکە
  - کتىبەکە بى برد
  - کتىبەکە زۆر خۆش بۇو / زۆر خۆش بۇو کتىبەکە
  - کتىبەکە بى کە باست كرد لىرەيە
- کلیتیک (clitic): لەگەل هەر قەدیكدا دەتوانن دەركەون و جىڭاى خۆیان لە وشەدا دەگۆرن
  - هىنام
  - کتىبەكەم هىنا
  - بۆم هىناروى

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بەش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوى
  - کتىبەکە
  - کتىبەکە بى برد
  - کتىبەکە زۆر خۆش بۇو / زۆر خۆش بۇو کتىبەکە
  - کتىبەکە بى کە باست كرد لىرەيە
- کلیتیک (clitic): لەگەل هەر قەدیكدا دەتوانن دەركەون و جىڭاى خۆیان لە وشەدا دەگۆرن
  - **ھىنام**
  - **كتىبەكەم** **ھىينا**
  - **بۇم** **ھىناوى**
  - **نەمدەھىنا**

چەمکە بنه‌رەتییەکان: ئەفیکس و کلیتیک

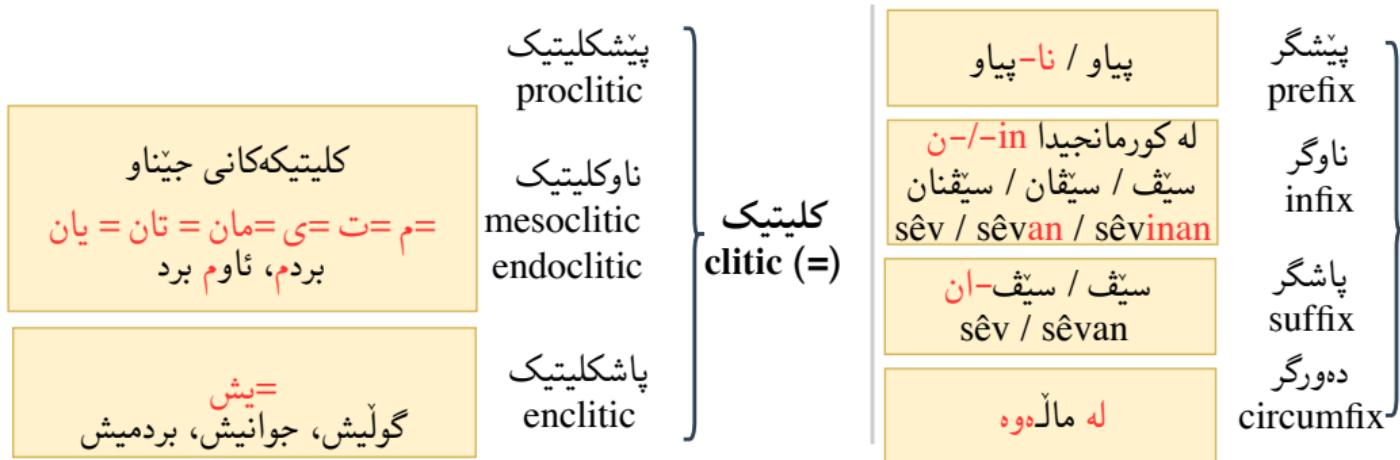
مۆرفیمە بەستراوهکان بۆخۆیان دهبن بە دوو بهش:

- ئەفیکس (affix) يان گیرەک: مۆرفیمیکی بەستراو کە هەمیشە لەگەل قەدی تایبەتدا دەردەکەوى
  - کتىبەکە
  - کتىبەکە بى برد
  - کتىبەکە زۆر خۆش بۇو / زۆر خۆش بۇو کتىبەکە
  - کتىبەکە بى کە باست كرد لىرىدە
- کلیتیک (clitic): لەگەل هەر قەدیكدا دەتوانن دەركەون و جىڭاى خۆیان لە وشەدا دەگۆرن
  - هىنام
  - کتىبەكەم هىنا
  - بۇم هىنارى
  - نەمدەھىنا

مۆرفولۆژيزانەکان بە کلیتیک دەلىن «زېلى» زمان. لە کوردىدا، هەندىيک پەرهلاشنى!

چەمکە بەنەرەتییەكان: ئەفيڪس و گلەتیيک

چەمکە بنه‌رەتییەکان: پروسە مۆرفولۆژییەکان

- چەسپاندن (affixation): چەسپاندنی ئەفیکسیک لە مۆرفیمیک نهورقزانە

چەمکە بنه‌رەتییەکان: پروسە مۆرفولۆژییەکان

- چەسپاندن (affixation): چەسپاندنی ئەفیکسیک لە مۆرفیمیک نهورۆزانە
- جيگورکى (alternation): گۆرانکارى لە رېشەی وشەکەدا سووتاندن/سووتاند/سووتىن

چەمکە بنه‌رەتییەکان: پروسە مۆرفولۆژییەکان

- چەسپاندن (affixation): چەسپاندنی ئەفیکسیک لە مۆرفیمیک نهورۆزانە
- جىگۇركى (alternation): گۆرانكارى لە رېشەي وشەكەدا سووتاندن/سووتاند/سووتىن
- پېكىرنەوە (suppletion): گۆرانكارىي ناياسامەند لە رېشەي وشەكەدا كوتىم/دەلىم/ئىزىم

چەمکە بنه‌رەتییەکان: پروسە مۆرفولۆژییەکان

- چەسپاندن (affixation): چەسپاندنی ئەفیکسیک لە مۆرفیمیک نهورۆزانە
- جىڭۈركى (alternation): گۆرانكارى لە رېشەي وشەكەدا سووتاندن/سووتاند/سووتىن
- پېكىرنەوە (suppletion): گۆرانكارىي ناياسامەند لە رېشەي وشەكەدا كوتىم/دەلىم/ئىزىم
- دووبارەكردنەوە (reduplication): دووبات كردنەوە چاڭ چاڭ، وەرە وەر

چەمکە بنه‌رەتییەکان: پروسە مۆرفۆلۆژییەکان

- چەسپاندن (affixation): چەسپاندنی ئەفیکسیک لە مۆرفیمیک نهورۆزانە
- جىڭۈركى (alternation): گۆرانكارى لە رېشەي وشەكەدا سووتاندن/سووتاند/سووتىن
- پېكىرنەوە (suppletion): گۆرانكارىي ناياسامەند لە رېشەي وشەكەدا كوتىم/دەلىم/ئىزىم
- دووبارەكردنەوە (reduplication): دووبات كردنەوە چاڭ چاڭ، وەرە وەر
- ليڭدان (compounding): دوو وشەي سەربەخۇ به دوو رېشەي جياوازەوە پىك دەگەن زۇرخۇر

زمانه‌کان به پیّی مۆرفولوژیان

- زمانه شیکارانه‌کان (analytic): ئەزماریّکى زۆر کەمی مۆرفیم له وشەکاندایه ئینگلیسی، چینی، فیهتنامی و هتد

زمانه‌کان به پیّی مۆرفولوژیان

- زمانه شیکارانه‌کان (analytic): ئەزماریّکى زۆر کەمی مۆرفیم له وشەکاندایه ئینگلیسی، چینی، فیهتنامی و هتد
- زمانه پیکھینه‌رانه‌کان (synthetic)

زمانه‌کان به پیّی مۆرفولوژیان

- زمانه شیکارانه‌کان (analytic): ئەزماریکى زۆر کەمی مۆرفیم له وشەکاندایه ئینگلیسی، چینی، قیهتنامی و هتد
- زمانه پیکھینه‌رانه‌کان (synthetic)
- زمانه ئاویتەکان (fusional): داهینانی مۆرفیمی تایبەت بۆ هەر پێناسەیەک کوردى، عەربى، فەرەنسى، ئەلمانى و هتد

زمانه‌کان به پیّی مۆرفولوژییان

- زمانه شیکارانه‌کان (analytic): ئەزماریکى زۆر کەمی مۆرفیم له و شەکاندایه ئینگلیسی، چینی، قیهتنامی و هتد
- زمانه پیکھیئنەرانه‌کان (synthetic)
- زمانه ئاویتەکان (fusional): داهینانی مۆرفیمی تایبەت بۆ هەر پیناسەیەک کوردى، عەربى، فەرەنسى، ئەلمانى و هتد
- زمانه لكاوه‌کان (agglutinative): لىك نووسانى زۆر مۆرفیم به دواى يەكدا تورکى، فەنلاندى، گورجى و هتد

زمانه‌کان به پیّی مورفو‌لوجیکی

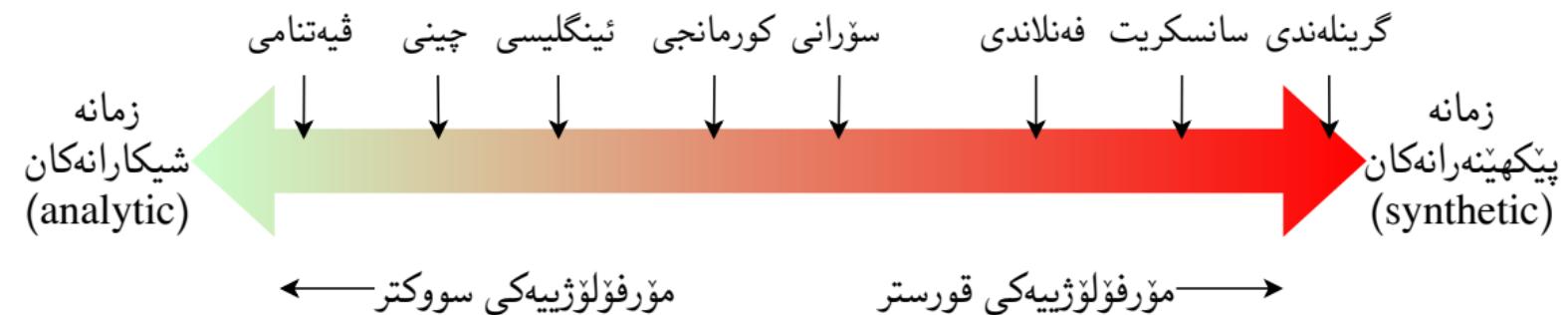
- زمانه شیکارانه‌کان (analytic): ئەزماریکی زۆر کەمی مۆرفیم لە وشەکاندایه ئینگلیسی، چینی، فیهتنامی و هتد
- زمانه پیکھینه‌رانه‌کان (synthetic)
- زمانه ئاویتەکان (fusional): داهینانی مۆرفیمی تایبەت بۆ هەر پیتناسەیەک کوردی، عەربی، فەرەنسی، ئەلمانی و هتد
- زمانه لکاوه‌کان (agglutinative): لیک نووسانی زۆر مۆرفیم بە دواى يەكدا تورکی، فەنلاندی، گورجی و هتد
- زمانه چەندبەشییەکان (polysynthetic): تیکەلەندنی زۆر مۆرفیم بە دواى يەكدا
- زمانه ئەمریکییەکان

زمانه‌کان به پیّی مورفولوژیان

به گرینلهندی

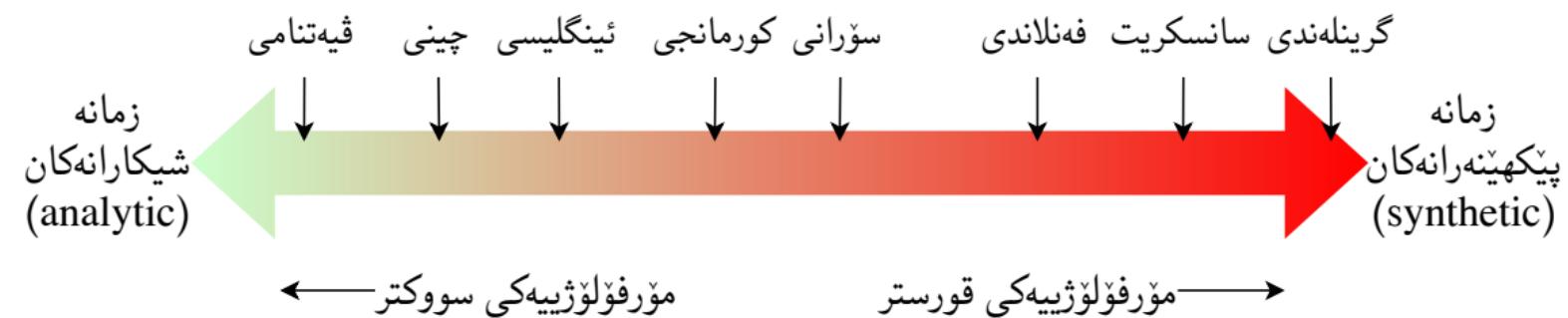

زمانهکان به پیّی مورفولوژیان

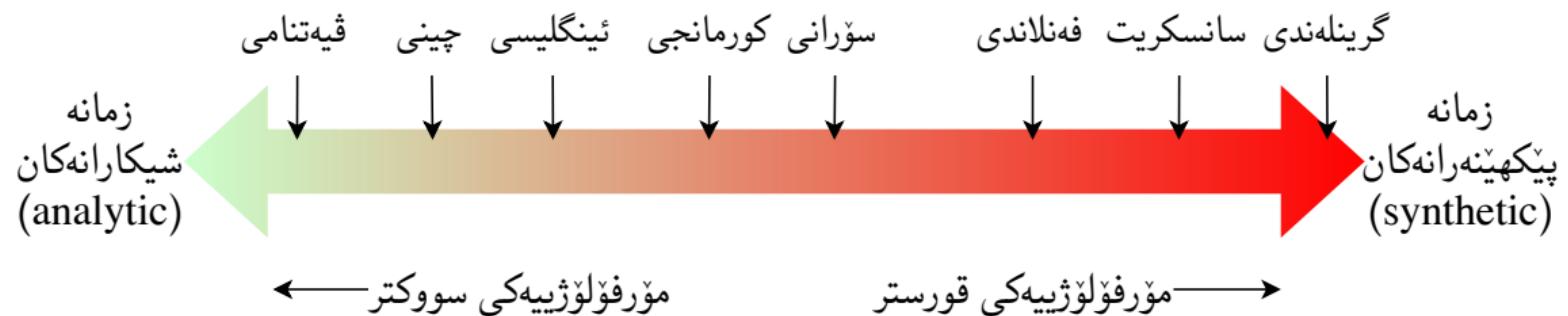
به گرینلهندی

nalunaarasuartaatilioqateeraliorfinnialikkersaatiginialikkersaatilillaranatagoorunarsuarrooq

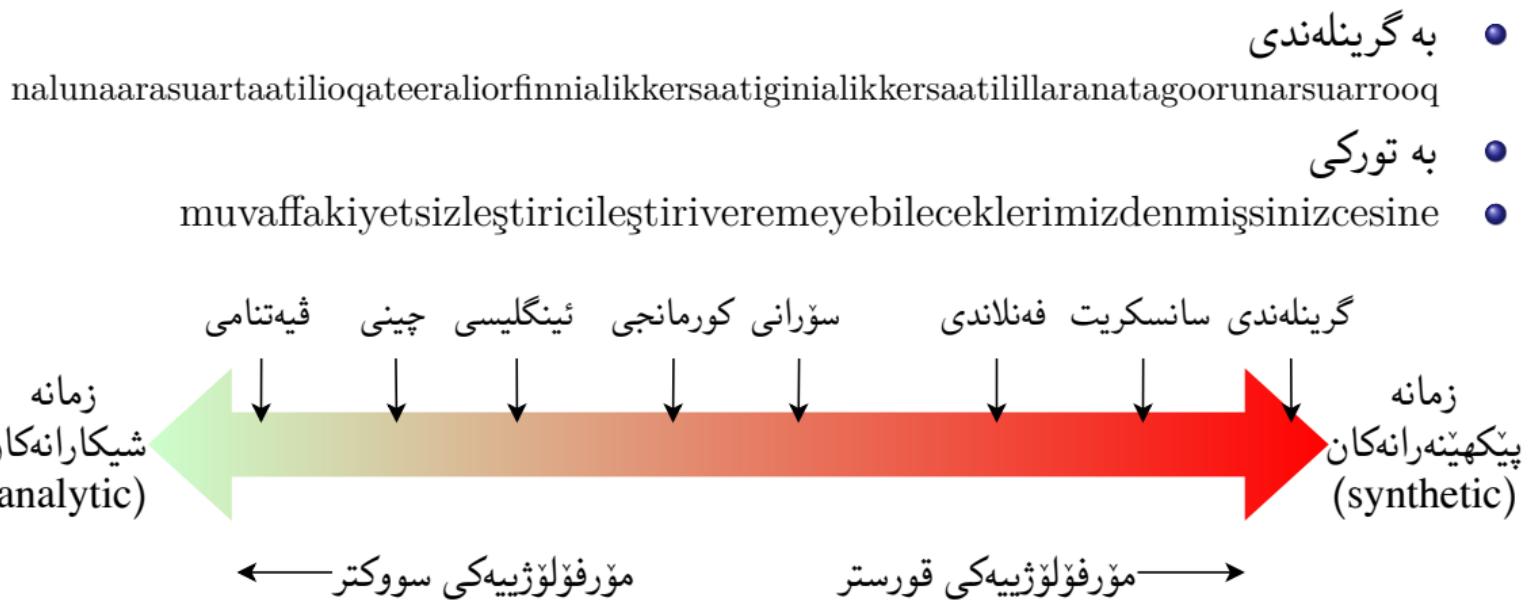

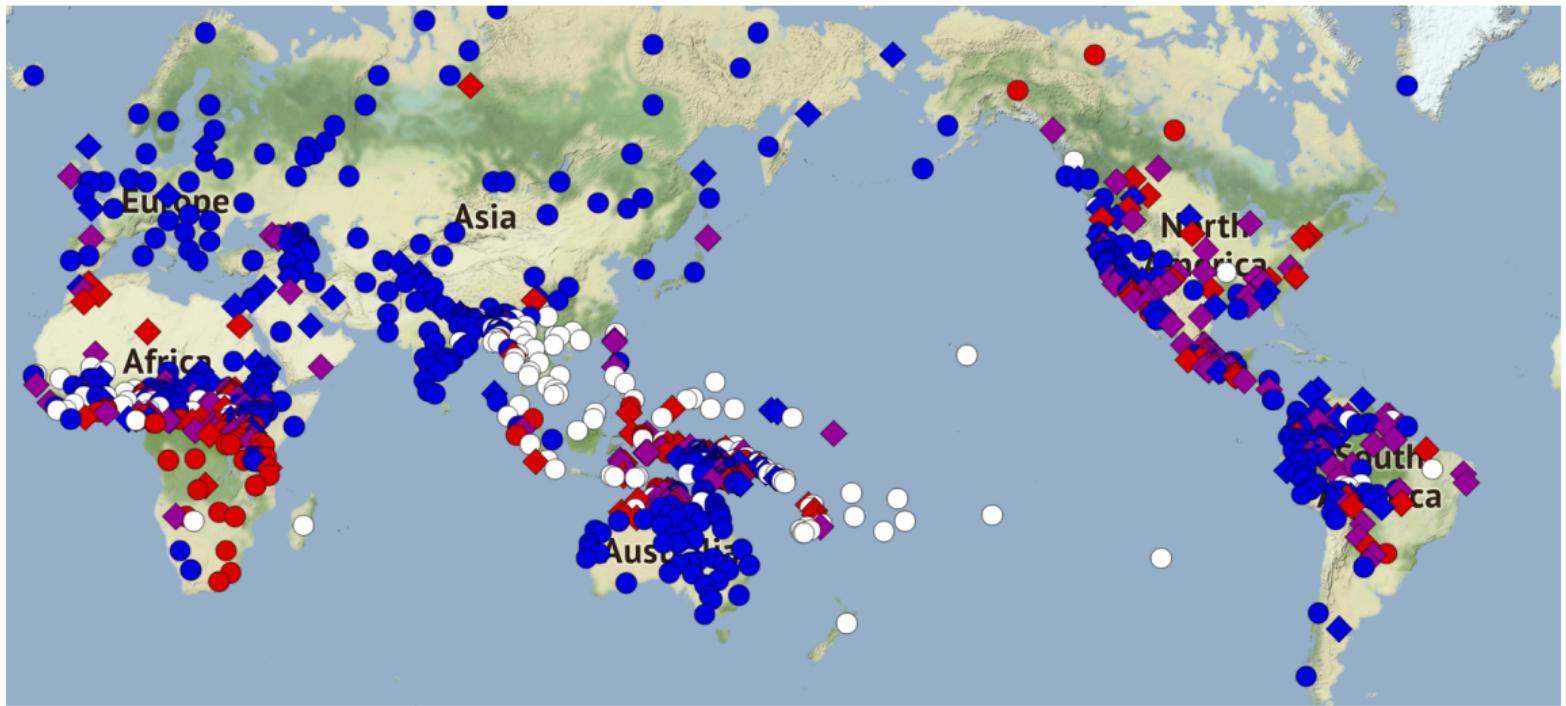
زمانه‌کان به پیّی مورفولوژیان

- به گرینلهندی
- nalunaarasuartaatilioqateeraliorfinnialikkersaatiginialikkersaatilillaranatagoorunarsuarrooq
- به تورکی

زمانه‌کان به پیّی مورفولوژیان

زمانه‌کانی دنیا به پیّی ئاستی قورسیی مورفولوژیان (سەرچاوە: <https://wals.info/>)

مۆرفۆلۆژیی کوردى

هەندێک تایبەتمەندیی مۆرفۆلۆژیی کوردى

1. زمانه کوردییەکان/بنزاراوه کوردییەکان هەموویان مۆرفۆلۆژییەکی پیکھینەرانەیان ھەیه

زۆرتر لە 2000 وشە له يەک قەد (گول) دەکەویتەوه!

هەندىيەك تايىبەتمەندىي مۆرفۇلۇژىي كوردى

2. زۆرتىين ئالۇگۇرى مۆرفۇلۇژى لە سەر ناو، كردار و ئاوهلنادايە

ناو	
ئەڭمار (number)	گول، گولان
تاك و كۆ	كەس (person)
1, 2, 3	گولم، گولت، گولي، گولمان، گولتان، گولييان
ديارخەر	گولەكەم، گولىكەم، ئەو گولەم، گولم
ناسراو، نەناسراو، ئاماژە، پەتى	گولەكە جوانە
دۆخ (case)	گولەكەي دەھىيەم
بکەر، نابکەر	گولى!
جيڭا، بانگ	دەچمە ھەولىرى
ئيزافە	گولي جوان، گولە جوانكە، ئەو گولە جوانە

هەندىيەك تايىبەتمەندىي مۆرفۇلۇژىي كوردى

3. زۆرتىين ئالۇگۇرى مۆرفۇلۇژى لە سەر ناو، كردار و ئاوهلناؤدايە

ناو	كردار
ئەزىمار (number)	ئەزىمار، دەكەن
تاك و كۆ (person)	دەكەم، دەكەي، دەكا، دەكەين، دەكەن
دیارخەر (determiner)	خوو (mood)
ناسراو، نەناسراو، ئاماژە، پەتى (case)	چاوگ، مەرجى، فەرمانى، گەريمانى
بىكەر، نابىكەر (aspect)	كىردن، بىكەم، بىكە، بىمكىردا با
جىيگا، بانگ (tense)	كىردم، كىردوومە، دەكەم
ئىزازە (tense)	(ezê bikim) كىردم، دەكەم

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

3. زۆرترین ئالۆگۆری مۆرفۆلۆژی لە سەر ناو، کردار و ئاوهەنداوادایە

کردار				تیپه‌ریتی (transitivity)
رەگ (root)	قەدی ئیستا (present setm)	قەدی راپردوو (past stem)	چاوگ (infinitive)	
ب	بە	برد	بردن	تیپه‌ر (transitive)
ھ	ھین	ھینا	ھینان	
سووت	سووتین	سووتاند	سووتاندن	
چ	چ	چوو	چوون	تیپه‌پەر (intransitive)
م	مین	ما	مان	
گ	گە	گەیشت	گەیشتن	

هەندىيەك تايىەتمەندىي مۆرفۆلۆژيى كوردى

3. زۆرترين ئالۆگۈرى مۆرفۆلۆژى لە سەر ناو، كردار و ئاوهلناودا يە
• كردارەكان لە كوردىدا زۆرترين رېزەي گۇرانكارىي مۆرفۆلۆژيان ھەيە

كردار				تىپەرېتى (transitivity)
رەگ (root)	قەدى ئىستا (present setm)	قەدى را بىردوو (past stem)	چاوگ (infinitive)	
ب	بە	برد	بردن	تىپەر (transitive)
ھ	ھىن	ھىنا	ھىنان	
سووت	سووتىن	سووتاند	سووتاندن	
چ	چ	چوو	چوون	تىپەپەر (intransitive)
م	مىن	ما	مان	
گ	گە	گەيشت	گەيشتەن	

هەندىيەك تايىبەتمەندىي مۆرفۇلۇژىي كوردى

4. زۆرتىين ئاللۇگۇرى مۆرفۇلۇژى لە سەر ناو، كردار و ئاوهلناؤدا يە

ئاوهلناؤ	كردار	ناو
جوان، جوانەكان	ئەزىمار تاك و كۆ كەس	ئەزىمار (number) تاك و كۆ (person) كەس (person)
جوانەكه، جوانىيڭ، ئەو جوانە، جوان	دیارخەر خwoo (mood) چاوغ، مەرجى، ئاماڙە، پەتى فەرمانى، گەريمانى لايەن (aspect) پلە (degree) تهواو، ناتهواو، پەتى، بەراوەردى، ھەردىي	دیارخەر (determiner) خwoo (determiner) ناسراو، نەناسراو، ناسراو، نەناسراو، ئاماڙە، پەتى (determiner) دۆخ (case) بىكەر، نابىكەر (case) جييگا، بانگ (case)
جوانتر، جوانترىن	بەرددوام دەمکات (tense) رەبردوو، ئىيستا، دەمەتتوو	ئيزافە (tense)

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

5. کلیتیکەکان و ئەرگەتیق بۇونی ریک خستنی و شەکان لە رستەدا قورس دەکا

0										گرت
1	girt									گرتم
2	girt									گرتمن
3	girt									گرتمنە
4	girt									گرتمنەوە
5	girt									گرتیشمنەوە
6	ne									نەشمگرتنهوە
7	ne									نەشمەدگرتنهوە
8	da	ış	im	ne	de	girt	in	e	ewe	داشمنەدەگرتنهوە

به شیوازی دەركەوتى مۆرفىمەکان لە و شەيەكدا دەلین morphotactics

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

6. زۆربەی وشەکان و بەتاپیهەت کردارەکان لە کوردیدا لێکدراون

ناساندن نووسین ناخوتن کراندن نازوتەن نەھیشتن
ناشتن ماساندن چەمۆسان نرکان رزان نەواندن
ناشتن ماساندن چەرکاندن نکاندن نواندن
ناشتن مرکاندن زانین چەقان پەنەمین مەرگاندن زانین
ناشتن مەرگاندن مان لوقین بزرگان مرخاندن خەوتەن
ناشتن مەرگاندن بەرگان لیستن چەمەکان مەوچاندن
ناشتن مەقان نقاوتن ماسان ھەستاواندن مرکان بەرین
ناشتن مەوچین ترۆسکاندن نەھوین فەرین
ناشتن بزووتن لیپان مردن نووان
ناشتن چەنین بزووتدن چەمۆساندن ئاخافتن نەرخاندن بەرگان
ناشتن ترۆوکاندن مالین چەشتەن نالین جوولان
ناشتن ترۆسکان نەوان نرکاندن ماسداز نەقاندن نەلان
ناشتن ترۆسکان نەوان نرکاندن ماسداز نەلان

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

6. زۆربەی وشەکان و بەتاپیهەت کردارەکان لە کوردیدا لێکدراون
کەمتر لە 1200 کرداری ساکارى هەیە!

ناساندن	ناوسین	نامانندن	ناخوتن	کراندن	نازوتەن	نارسان	نەرگان	نەھیشتن	رزان	نۆواندن	نەھواندن	ناردن	ویساندن	نارسان	چەوسان	نەماساندن	ماساندن	ناشتن	نائان	ناسین
چەقان	پەنمەمین	مرقاوەندن	ەمان	لوقین	ویستان	بزرگان	مرخاندن	مژاندن	ئاخموتن	خموتن	مۇوچاندن	نەقاندن	هەلان	پەزاندن	لیسین	بزوan	نالااندن	نەقانن	نەچانن	نەچانن
ەقان	نەقاندن	ەھستاواندن	ەرگان	پەزین	ەمان	نەھوین	تەرسکاندن	مەلەندن	پەزین	مۇوچین	پەزین	نەپرەندن	پەرین	نەپرەندن	نەنەقاندن	نەھستاواندن	نەھستاواندن	نەھستاواندن	نەھستاواندن	
چەنین	بزووتن	لەپان	مەردن	نەووان	ان	مەروچین	وەرین	تەرسکاندن	پەرەندن	نەپرەندن	نەپرەندن	نەپرەندن	نەپرەندن	نەپرەندن	نەچەنین	بزووتن	بزووتن	بزووتن	بزووتن	
پاندن	تەرسکان	نەوان	نەرگاندن	تەقاندن	نەلەنان	نەلەنان	تەقاندن	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	نەلەنان	

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

7. کیشەکانی رینووسی کوردى بەتایبەت بۆ نووسینی بزرۆکە (i) وەک گرتمن/girtimin/

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

7. کیشەکانی رینووسی کوردى بەتاپەت بۆ نووسینی بزرۆکە (i) وەک گرتمن/girtimin
8. مۆرفۆلۆژی بنزاراوهکان جیاوازیان ھەیه

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

7. کیشەکانی رینووسی کوردى بەتاپەت بۆ نووسینی بزرۆکە (i) وەک گرتمن/girtimin
8. مۆرفۆلۆژی بىنزاواهکان جیاوازیان ھەیه
• کردمەوانى (کردمەوه)، چووگم (چووم)، نەمکردو (نەمکردووه)، بیتن (بىن)

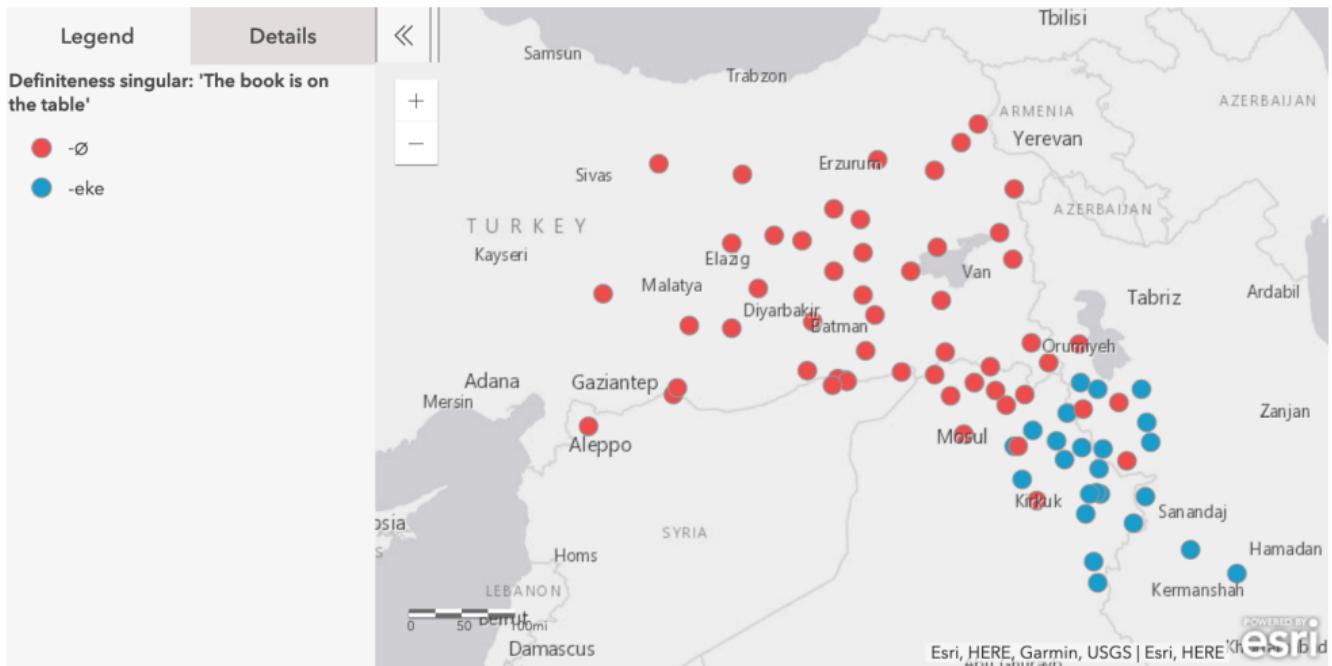
هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

7. کیشەکانی رینووسی کوردى بەتاپەت بۆ نووسینی بزرۆکە (i) وەک گرتمن/girtimin
8. مۆرفۆلۆژی بىنزاواهکان جیاوازیان ھەیه
  - کردمەوانى (کردمەوه)، چووگم (چووم)، نەمکردو (نەمکردووه)، بیتن (بىن)
  - دەکەم/ئەکەم، دەشکەم/دەکەمیش، کردمەن/کردیانم

هەندێک تایبەتمەندیی مۆرفۆلۆژیی کوردى

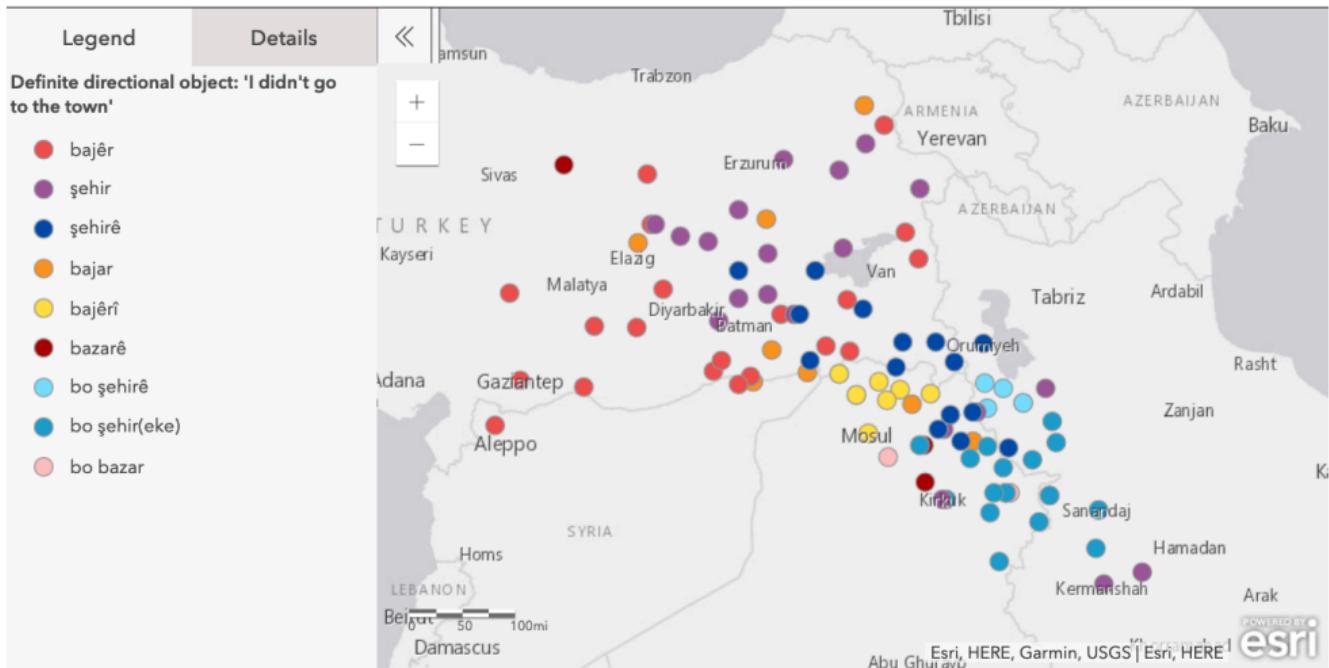
8. مۆرفۆلۆژیی بنزاراوەكان جیاوازییان ھەیە: ناسراویی کەسی تاک

<https://kurkish.humanities.manchester.ac.uk/definiteness-singular-book/>

هەندىك تايىەتمەندىي مۆرفۇلۇزىي كوردى

8. مۆرفۇلۇزىي بنزار اوەكان جياوازىيان ھەئىه: پاشگرى لادار -ه وەك ئەچمە

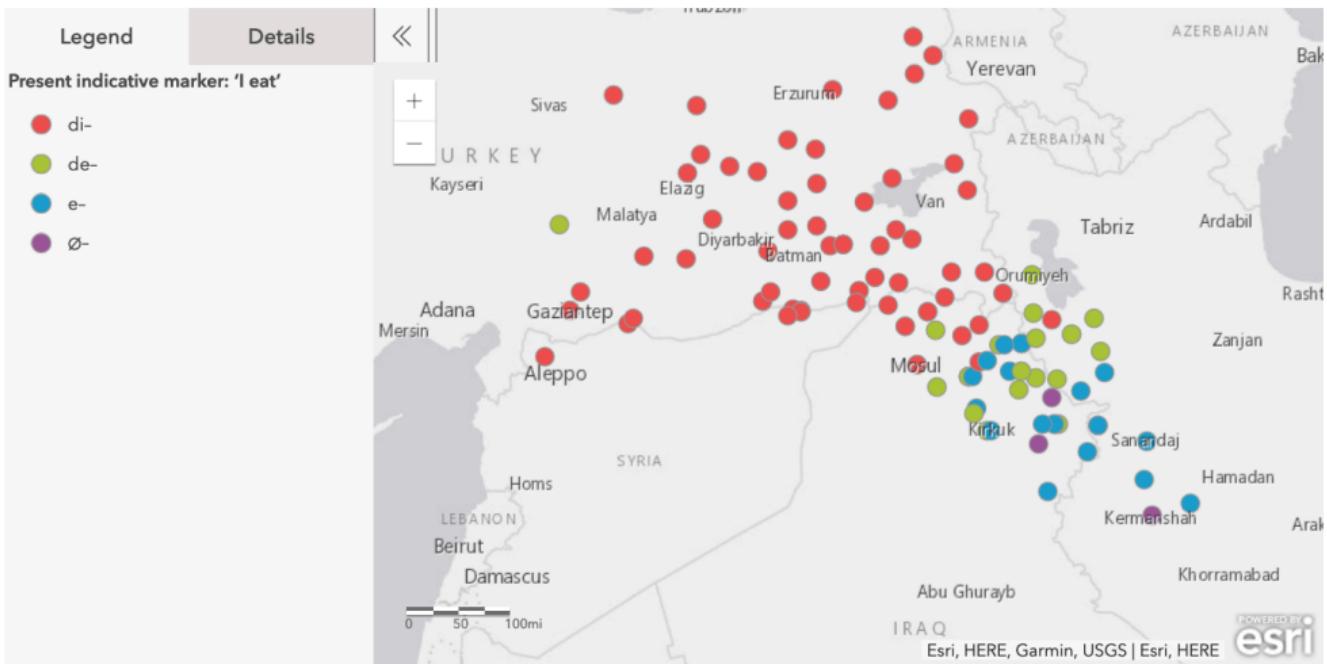

<https://kurdish.humanities.manchester.ac.uk/definite-directional-object-i-didnt-go-town/>

هەندێک تایبەتمەندی مۆرفۆلۆژی کوردى

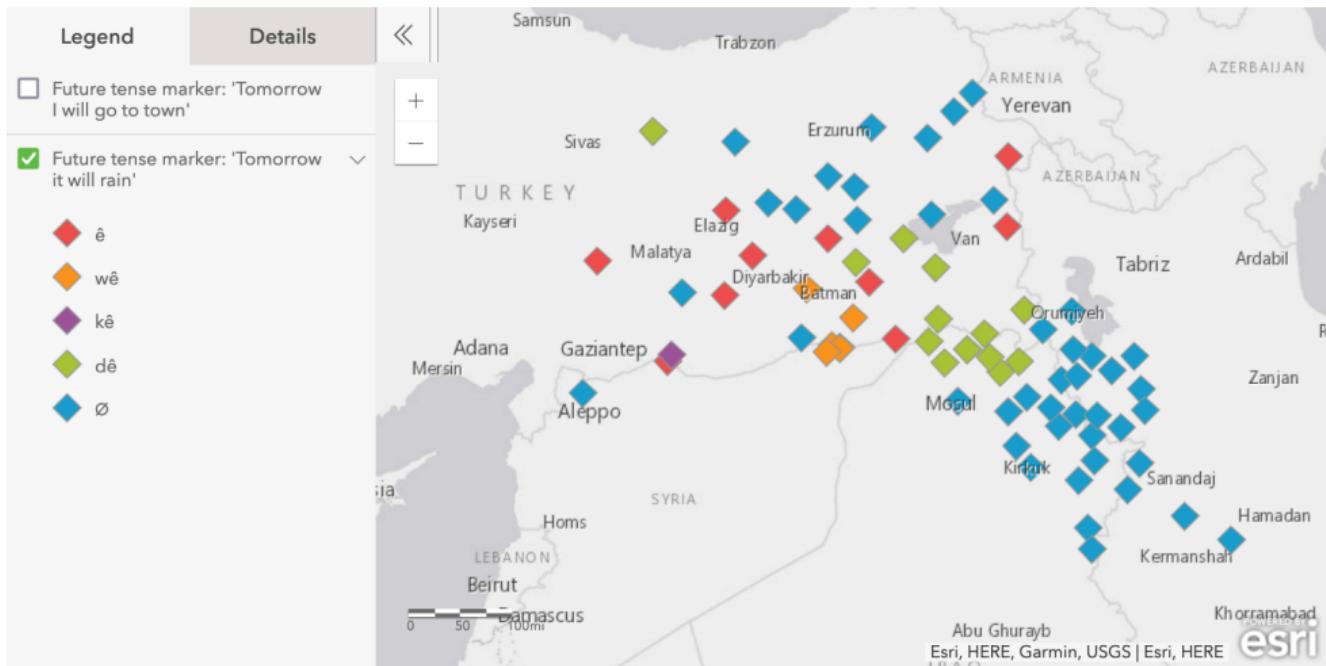
8. مۆرفۆلۆژی بىزار اوەكان جیاوازییان ھەيە: نىشانەي بەردهوامىي وەك ئەچم/دەچم

<https://kurdish.humanities.manchester.ac.uk/present-indicative-marker-i-eat/>

هەندێک تایبەتمەندیی مۆرفولۆژیی کوردى

8. مۆرفولۆژیی بنزاووهکان جیاوازییان ھەیه: دەمکاتی ئىستا

<https://kurkish.humanities.manchester.ac.uk/future-tense-marker/>

ئانالیزی مورفولوژی (بەشی دوو)

سەرچاوهى ھەموو وىنەکان ويکىمېدیا يە: https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page

- [1] Martin Haspelmath and Andrea D Sims.
Understanding morphology.
Routledge, 2013.
- [2] Haspelmath Martin.
The indeterminacy of word segmentation and the nature of morphology and syntax.
Folia linguistica, 51(s1000):31–80, 2017.
- [3] Yaron Matras.
Revisiting Kurdish dialect geography: findings from the Manchester Database.
Current issues in Kurdish linguistics, 1:225, 2019.
- [4] Sina Ahmadi.
A Formal Description of Sorani Kurdish Morphology.
arXiv preprint arXiv:2109.03942, 2021.
- [5] Ewrehman Hacîmarif.
Wişe ronan le zimanî Kurdîda.
Apxaney Korî Zanyarî Kurd - Bexda, 1977.

